

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi
<http://info.stakes.fi/iva>

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi (IVA) hyvinvointijohtamisen välineenä

Koulutusmateriaali 15.9.2004
Stakes/KHS/TEJO-työkokous
Tapani Kauppinen & Kirsi Nelimarkka

Sisällysluettelo

Mitä Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi on?	4
Miksi vaikutuksia arvioidaan ennalta?	4
Lakisääteinen ennakoarviointi	4
Vapaaehtoinen ennakoarviointi	4
IVA voidaan jäsentää vaiheisiin	5
Suppea arviointi	5
Laaja arviointi	5
Vaihe 1: Arvioinnin tarpeellisuus ja organisointi	6
Miten tunnistan arvioinnin tarpeellisuuden?	6
Arvioinnin organisointi	7
Esimerkki tarpeellisuuden tunnistamisesta	7
Vaihe 2: Tietojen hankinta ja täydentäminen	8
Mitä kannattaa muistaa?	8
Kuinka hankin tietoa?	8
Esimerkkejä tiedonhankinnasta	10
Vaihe 3: Vaikutusten tunnistaminen ja rajaaminen	12
Mitä kannattaa muistaa?	12
Kuinka tunnistan vaikutuksia?	12
Esimerkkejä vaikutusten tunnistamisesta	14
Vaihe 4: Vaihtoehtojen muodostaminen ja kuvaaminen	17
Mitä kannattaa muistaa?	17
Kuinka muodostan vaihtoehtoja?	17
Esimerkkejä vaihtoehtojen muodostamisesta	18
Vaihe 5: Vaikutusten ja vaihtoehtojen arviointi	20
Mitä kannattaa muistaa?	20
Kuinka arvioin vaihtoehtoja ja vaikutuksia?	20
Esimerkkejä vaikutusten ja vaihtoehtojen arvioinnista	22
Vaihe 6: Arvioinnin raportointi	26
Mitä kannattaa muistaa?	26
Kuinka raportoin arvioinnin?	26
Esimerkkejä arvioinnin raportoinnista	27
Vaihe 7: Seuranta	29
Mitä kannattaa muistaa?	29
Kuinka vaikutuksia seurataan?	29
Esimerkkejä seurannasta	31
Sanasto	33
Lähteitä ja lisätietoa	34
Liite 1. Esimerkkejä ennakoarvioinnin muodoista	35
Liite 2. Ennakoarvioinnin soveltamisen hyötyjä	36
Liite 3. Suppean arvioinnin työlista	37

Hyvä lukija,

Tämä materiaali esittelee ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin (IVA) perusteita ja käytäntöjä. Se on tarkoitettu perus- ja täydennyskoulutusta varten hyvinvointisektorin toimijoille. Materiaalia voi luonnollisesti käyttää myös muussa koulutuksessa. Materiaalia on testattu Terveyden edistämisen paikalliset rakenteet ja johtaminen (TEJO) -hankkeen työkokouksessa 15.9.2004.

IVA:a on tässä materiaalissa kuvattu vapaaehtoisen arvioinnin näkökulmasta, olettaen että arvioinnin toteuttajina toimivat kuntien hyvinvointisektorin asiantuntijat. Lakisääteisen ennakkoarvioinnin käyttöä esiteltä Stakesin Aiheita -sarjassa nro 8/2003 (Käsikirja Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnista) ja Sosiaali- ja terveysministeriön oppaassa 1/1999 (Ympäristövaikutusten arviointi, Ihmisiin kohdistuvat terveydelliset ja sosiaaliset vaikutukset).

Materiaalissa esitellään IVA:n perusteet ja esimerkkejä arvioinnin eri vaiheista. Materiaalin tukena toimii internetsivusto (<http://info.stakes.fi/iva>), josta löytyy lisää perustietoa, esimerkkejä ja menetelmiä. Tätä materiaalia voi vapaasti käyttää ja soveltaa lähteen mainitsemalla.

Mitä Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi on?

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin (IVA) tarkoituksena on tuottaa etukäteen tietoa hankkeen, suunnitelman, ohjelman tai päätöksen vaikutuksista, jotka kohdistuvat ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin.

Vaikutusten arviointi toimii suunnittelun ja päätöksenteon apuvälineenä. Sen avulla voidaan löytää uusia näkökulmia ja ratkaisuvaihtoehtoja. Toisin kuin perinteinen evaluaatiotutkimus, ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi on ennakoivaa, se tarkastelee vasta suunnitteilla olevan päätöksen vaikutuksia.

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi sisältää sekä sosiaalisten vaikutusten arvioinnin (SVA) että terveysvaikutusten arvioinnin (TVA). Joissakin maissa tehdään myös sukupuoli-vaikutusten arviointia ja terveyden tasa-arvovaikutusten arviointia, mutta Suomessa ne integroidaan usein IVA:an (Liite 1).

Vaikutusten ennakkoarviointia voidaan lähestyä erilaisista näkökulmista. Yhden näkemyksen mukaan ennakkoarviointi on tietopainotteinen tekninen prosessi, jossa painottuu määrällinen tieto, asiantuntijuus ja reaktiivinen ote ongelmiin. Toisaalta ennakkoarviointi voidaan nähdä myös arvopainotteisena neuvotteluprosessina, jossa korostuu laadullinen tieto, poikkihallinnollinen vaikutusten tarkastelu ja vaikutusten kohteena olevien ihmisten osallistuminen arviointiin. Käytännössä ennakkoarvioinnit sijoittuvat usein näiden kahden ääripään välimaastoon. IVA vastaa periaatteiltaan enemmän jälkimmäistä näkemystä, sillä päätösprosessin poliittisuus heijastuu myös arviointiin.

Miksi vaikutuksia arvioidaan ennalta?

IVA:a sovelletaan sekä lakisääteisesti että vapaaehtoisesti. Ennakkoarviointi soveltuu kaikkeen päätöksentekoon; sen avulla päätöksentekoa voidaan kehittää vaikutustietoisempaan ja osallistavampaan suuntaan.

Lakisääteinen ennakkoarviointi

Ennakkoarviointi on lakisääteistä tiettyjen suunnitelmien, ohjelmien ja fyysisen ympäristön suunnitteluhankkeiden valmistelussa sekä maankäytön suunnittelussa. Niistä säädelään ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetussa laissa (YVA-laki, 468/1994), maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL, 132/1999) sekä EY:n direktiivissä tiettyjen suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arvioinnista (2001/42/EY).

Vapaaehtoinen ennakkoarviointi

Vapaaehtoisesti ennakkoarviointia on käytetty suunnitelmien, ohjelmien ja päätösten valmistelussa kunnissa, seutukunnissa, lääneissä sekä kansallisesti. IVA:a on sovellettu muun muassa hyvinvointistrategian toimeenpanoon, vanhustenhuollon strategiaan, vammaispoliittiseen ohjelmaan, seudullisen hyvinvoinnin terveyskeskuksen suunnitteluun ja lähiöparannukseen (ks. esim. Kauppinen & Nelimarkka 2004). Se on hyvinvointijohtamisen keskeinen väline.

Terveys 2015 -kansanterveysohjelmassa korostetaan terveysvaikutusten arvioinnin laajentamista kaikkien politiikkojen ja toimintojen valmisteluun ja uudelleenarviointiin. Tästä on mainittu myös hallitusohjelmassa ja Euroopan unionin Amsterdamin sopimuksessa.

Vaikutusten ennakoarvioinnista on hyötyä tilanteissa, joissa täytyy reagoida muutostarpeeseen tai tiettyyn kehityskulkuun. Esimerkiksi hyvinvointikertomuksessa ilmenneeseen huolestuttavaan kehityskulkuun voidaan etsiä parasta ratkaisua ennakoarvioinnin avulla. Ennakoarvioinnilla voidaan myös vaikuttaa tulevaisuuteen ja etsiä keinoja haluttuun tulevaisuuteen pääsemiseksi. Se auttaa yhteistyökumppaneiden löytämisessä; ketkä tarvitaan mukaan asian suunnitteluun ja toteutukseen (Ks. myös Liite 2).

IVA voidaan jäsentää vaiheisiin

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia voidaan kuvata prosessina, johon sisältyy tietyt vaiheet (Arvioinnin tarpeellisuus ja organisointi, Tietojen hankinta ja täydentäminen, Vaikutusten tunnistaminen ja rajaaminen, Vaihtoehtojen muodostaminen ja kuvaaminen, Vaikutusten ja vaihtoehtojen arviointi, Arvioinnin raportointi, Seuranta). Vaiheet saattavat edetä osin päällekkäin ja kuhunkin vaiheeseen voidaan palata tarvittaessa uudelleen. Osa vaiheista, esimerkiksi tiedonkeruu, voi kuulua kunnan tai seutukunnan jokapäiväiseen työhön.

Jokaisen päätöksen kohdalla on tarpeellista pohtia, voiko siitä aiheutua merkittäviä vaikutuksia ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Jos vaikutuksia ei ole tai ne ovat jo tiedossa, arviointia ei tarvita. Muussa tapauksessa ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi on hyvä tehdä joko suppeampana tai laajempaan arviointina.

Suppea arviointi

Suppea arviointi sopii nopeaa reagointia vaativiin tilanteisiin, jolloin arviointi täytyy tehdä esimerkiksi yhden työkokouksen aikana ja vaikutukset eivät ole kovin merkittäviä (ks. vaikutusten merkittävyys, vaihe 3). Arvioinnin voi tehdä asiantuntija yksin (silti muita konsultoiden) tai esimerkiksi asian esittelijä ja sisältöasiantuntija yhdessä. Esittelijän on hyvä hallita IVA:n metodiikka ja sisältöasiantuntijan tehtävänä on tunnistaa vaikutukset. Suppean arvioinnin työlista voi olla esimerkiksi liitteen 3 mukainen. Suppean arvioinnin raportoinnissa voidaan hyödyntää raportoinnin kolmannen esimerkin lomaketta. Suppea arviointi toimii sellaisenaan tai se voi osoittaa, että on tarpeen käynnistää laaja arviointi.

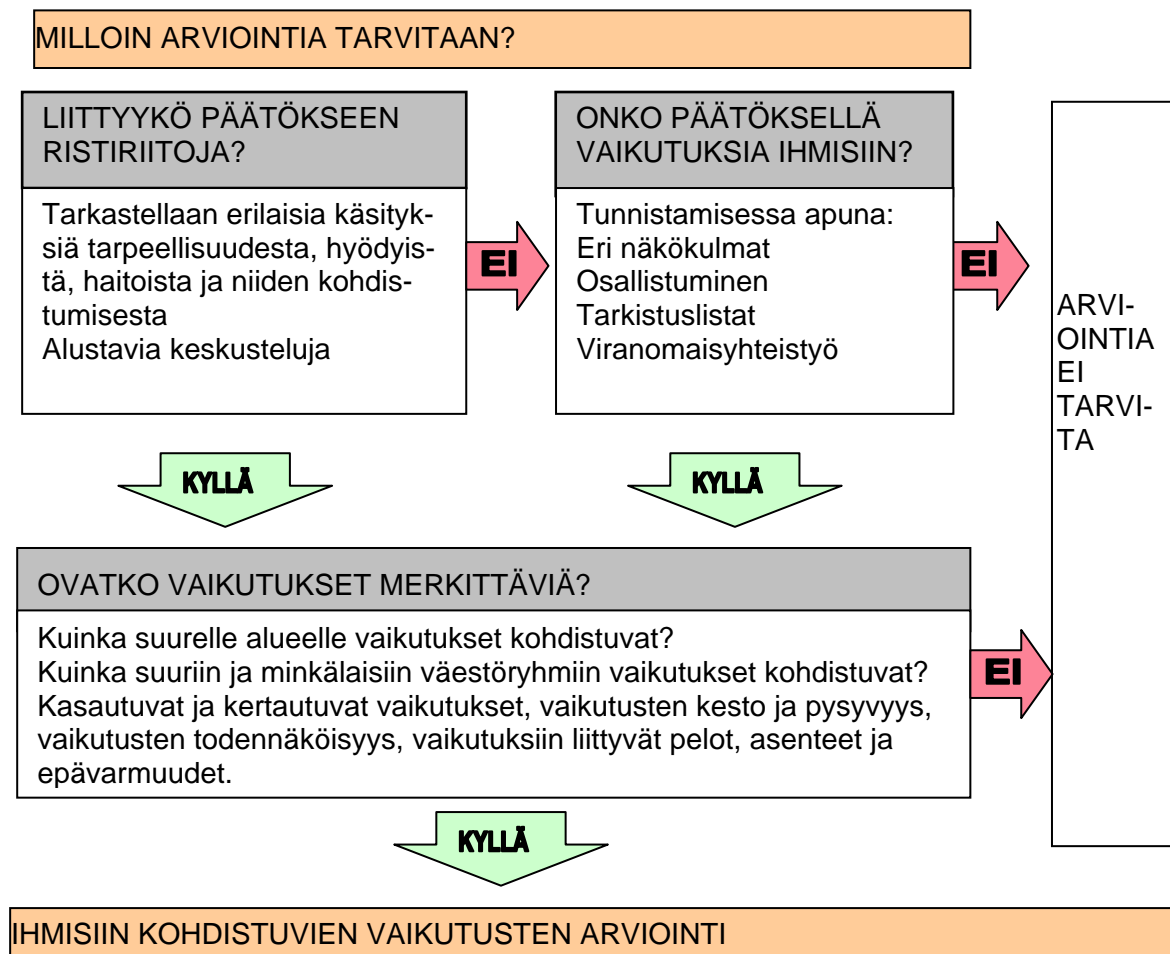
Laaja arviointi

Arviointi on hyvä toteuttaa laajana, jos päätöksestä näyttää aiheutuvan merkittäviä vaikutuksia ihmisille tai yhteisöille tai jos päätökseen liittyy ristiriitoja. Tekijänä voi olla olemassa oleva tai erikseen arviointia varten perustettava monialainen työryhmä. Tässä materiaalissa vaiheiden sisällöt on esitetty laajan arvioinnin näkökulmasta, mutta niitä voidaan muokata suppeammiksi tilanteen mukaan. Lakisääteiset arvioinnit ovat usein laajoja.

Vaihe 1: Arvioinnin tarpeellisuus ja organisointi

Miten tunnistan arvioinnin tarpeellisuuden?

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnin tarpeellisuuden selvittämiseen voidaan käyttää sitä varten kehitettyä mallia (Kuva 1). Esimerkiksi haastattelemalla asiantuntijoita ja vaikutusten kohteita voidaan alustavasti selvittää mahdollisia vaikutuksia, niiden merkittävyyttä sekä ristiriitoja.

Kuva 1. Malli IVA:n tarpeellisuuden selvittämisestä.

Toinen tapa lähteä liikkeelle on tunnistaa ensin asia tai ongelma, jonka kehittämiseen ennakkoarviointia halutaan käyttää (ns. muutoksen tarpeen tunnistaminen). Tunnistamiseen soveltuvia välineitä ovat esimerkiksi teemaseula, huolen vyöhykkeistö, HUOMIS-barometri, paneelikyselyt, indikaattorit, barometrit, kertomukset, heikkojen signaalien tunnistaminen, toimintaympäristön havainnointi ja yhteisen työn kohteen tunnistaminen (ks. <http://info.stakes.fi/iva/FI/Vaiheet/Menetelmat/index.htm>).

Arvioinnin organisointi

Arviointiprosessin alkuvaiheessa on hyvä laatia työsuunnitelma, jossa kuvataan arvioinnin eteneminen, aikataulu ja vastuutus. IVA:n tekijänä voi olla päätöstä valmisteleva yksittäinen viranhaltija, ohjelmaa valmisteleva työryhmä tai arviointia varten palkattu konsultti. Olipa arvioinnin tekijänä yksi tai useampi ihminen, on tärkeää, että eri hallinnonalat ja vaikutusten kohteet (asiakkaat, henkilökunta, kuntalaiset, eri väestöryhmät) voivat osallistua arviointiin.

Myös tavoitteiden saavuttaminen sekä poikkihallinnollisten vaikutusketjujen tunnistaminen ja kielteisten vaikutusten lieventämiskeinojen tunnistaminen edellyttää eri tahojen yhteistyötä. Keskeiset tahot on hyvä kutsua mukaan jo ensimmäiseen arviointikokoukseen. Jatkossa osallistuminen jää heidän oman harkintansa varaan.

Päätöksentekijän on hyvä olla vähintään tietoinen IVA:n tekemisestä. Parhaimmillaan hän osallistuu prosessiin työryhmätyöskentelyn kautta, määrittämällä tarkasteltavalle päätökselle tavoitteet ja osallistumalla arvokeskusteluun päätöksenteon yhteydessä.

Esimerkki tarpeellisuuden tunnistamisesta

Esimerkki 1

Tarpeen ennakoarvioinnin tekemiselle kunnissa on synnyttänyt (Järviö 2004):

- kunnan taloudellinen tilanne, jolloin haluttiin ennalta tarkastella eri vaihtoehtojen vaikutuksia
- kunnan talouteen ja mahdollisesti löytää halvempi tapa toteuttaa tietty toiminta
- palvelun muodostuminen kunnan tarpeita vastaavaksi
- tehtävien päätösten seurannaisvaikutusten tarkasteleminen pidemmällä aikavälillä
- asioiden kokonaisvaltainen tarkastelu
- laaja-alaisen näkökulman tarjoaminen luottamushenkilöille päätettävästä asiasta

Vaihe 2: Tietojen hankinta ja täydentäminen

Mitä kannattaa muistaa?

Ennakoarvioinnin eri vaiheissa tarvitaan tietoa nykytilasta, vaihtoehtoista ja vaikutuksista. Tiedonkeruu painottuu yleensä arvioinnin alkuun. Arvioinnissa voidaan hyödyntää myös aiemmin kerättyä materiaalia. Yleensä lisää tietoa hankitaan koko arvioinnin ajan.

Tietoa tarvitaan myös halutusta tulevaisuudesta eli suunnitelman tai päätöksen tavoitteista. Tavoitteiden aukikirjaaminen tukee arvokeskustelua osoittamalla arvioinnin alussa mitä halutaan ja näyttämällä arvioinnin lopussa mikä on riittävää. Tavoitteiden määrittelyssä on hyvä huomioida myös valtakunnalliset (esim. Terveys 2015 -kansanterveysohjelma), paikalliset (esim. kunnan BSC, hyvinvointikertomuksen johtopäätökset) ja oman hallinnonalan tavoitteet. Arvioinnin edetessä on tärkeää tietää, miten vaikutukset kohdistuvat eri ihmisryhmiin, kuinka ne kokevat vaikutukset sekä kuinka voidaan lieventää kielteisiä vaikutuksia ja vahvistaa myönteisiä vaikutuksia.

Tietoa tarvitaan:

- mitattavissa olevista asioista, esim. väestömäärästä (keinona tilastot)
- arvoista, esim. mitä päätöksellä halutaan tavoitella (keinona strategiat ja haastattelut)
- kokemuksista, esim. kentällä työskentelevien käsityksistä ongelmasta ja ratkaisuista (keinona huolen vyöhykkeistö tai muu palautejärjestelmä)

Arvioinnin alussa on olennaista löytää alueen tai yhteisön ominaispiirteet ja mahdolliset paikalliset erityispiirteet, jotka vaikuttavat vaikutusten tunnistamiseen, arvottamiseen ja arviointiin. Arvioinnin alussa ihmisistä ja yhteisöstä tarvitaan esimerkiksi seuraavia tietoja:

- Väestö ja elinolot
- Eri ikäryhmien terveys, elämäntavat ja elämänhallinta
- Palvelujen toimivuus eri ikäryhmien näkökulmasta
- Yhteisön elinolosuhteet, sosiaaliset ja kulttuuriarvot
- Elinkeinorakenne
- Maankäyttö ja asuminen
- Elinympäristön tila, laatu ja ominaisuudet

Tiedon analysointi auttaa vaikutusten tunnistamisessa sekä merkittävyyden ja vaikutusten arvioinnissa. Analysoinnissa on hyvä pohtia, kuinka tilanne poikkeaa kunnan tai maan keskiarvosta. Lähtötietojen lähteet ja arvio tietojen luotettavuudesta ja puutteista on hyvä kirjata näkyviin.

Kuinka hankin tietoa?

Usein vaikutusten kohteena olevasta yhteisöstä eikä sen arvoista tiedetä ennalta riittävästi. Eräs tapa suorittaa tiedonkeruu on edetä kolmevaiheisesti.

Tutustu dokumenttien avulla päätöksen kohteen (esim. alueen väestötietoihin sekä ympäristön ja kulttuurin) erityispiirteisiin. (Onko alueella esimerkiksi tavallista enemmän lapsia tai vanhuksia? Millaisia arvoja asukkailla on?) Menetelminä ovat esim. omat ja muiden kokemukset, hyvinvointikertomus, asiakirjat, tilastot,

indikaattorit. Kokoa aineiston avulla alustava lista puuttuvista tiedoista sekä eri ihmisryhmistä ja päätöksen mahdollisista vaikutuksista heihin.

Toteuta haastattelukierros, jonka avulla kokoat tietoa siitä, millaisia ihmisiä päätös koskettaa ja mitä he ajattelevat päätöksestä. Haastattele työntekijöitä, asukkaita ja asiakkaita, kunnes uusia asioita ei enää tule esiin.

Toteuta tarvittaessa laajempi lomakekysely tai puhelinhaastattelu, jonka avulla saat käsityksen erilaisten näkemysten kannattajien määrästä ja heidän ominaisuuksistaan.

Tiedonkeruun menetelmiä ovat esim. hyvinvointikertomus ja -ohjelmat, tilastot, indikaattorit, asiakirjat, kyselyt, haastattelut, alue- ja teemaseulat, huolen vyöhykkeistö, yhteistyöryhmät, media-analyysi ja havainnointi. Laajemmissa suunnitelmissa ja ohjelmissa asiantuntijapanee- lit ja delfitekniikka voivat korvata kyselyjä ja haastatteluja. Stakesin internetsivuilla <http://info.stakes.fi/iva/FI/Vaiheet/Menetelmat/index.htm> esitellään arvioinnin eri vaiheisiin soveltuvia menetelmiä.

Esimerkkejä tiedonhankinnasta**Esimerkki 1**

Eräässä kunnassa kerättiin vanhushuollon strategian pohjaksi eri toimijoiden tavoitteita; asiakkaan laatu saatiin kuntakyselyn tuloksena, työntekijät kirjasivat oman työnsä tavoitteet ja luottamushenkilöt kirjasivat omassa seminaarissaan tavoitteet. Osa tavoitteista on yhteisiä, osa saattaa olla myös keskenään ristiriitaisia.

	asiakkaan laatu	työntekijän laatu	kunnan laatu
laaja palveluvalikoima	X	X	X
turvattomuuden tunteen poisto	X	X	
kotona asuminen on mahdollista	X		
palvelut saatavissa keskitetysti	X	X	
vapaaehtoisen työn käyttöä lisätään	X		X
joustavat ja kattavat palveluajat			X
ennaltaehkäisevää työtä			X
työn tavoitteet tiedossa ja tulevaisuus hallinnassa			X

Esimerkki 2

Hämeenlinnassa tietoa hankittiin huolen vyöhykkeistö -menetelmällä. Sen avulla jäsennettiin työntekijöiden asiakkaistaan kokeman huolen määrää. Huolen harmaa vyöhyke on alue, jossa työntekijä ei enää selviä yksin vaan tilanteen hallinta edellyttää yhteistyötä muiden asiaan kytkettyneiden kanssa.

Sosiaalityöntekijöiden arvioima huolen määrä

Asiantuntijatietona kerättiin sosiaalityöntekijöiden arviot 20 aikuisasiakkaastaan. Sosiaalityöntekijät arvioivat asiakkaansa asteikolla ”ei huolta - asiakas välittömässä vaarassa” eri vyöhykeisiin. Asiakasjakauman lisäksi erikseen kirjattiin huolen aihe:

Vyöhyke A = ei huolta	Vyöhyke B = pieni huoli	Vyöhyke C =huolen harmaa vyöhyke	Vyöhyke D =huolen harmaa vyöhyke	yht C+D =kriisivyöhyke
7%	47%	35%	11%	46%

Esimerkki 3

Oulunkaaren seutukunta ja Vaalan kunta hyödynsivät ennakoarviointia sosiaali- ja terveystalouden hyvinvointia ja terveyttä edistävän seudullisen toimintamallin rakentamisessa. Toimintamallin luomisen pohjuseksi selvitettiin jokaisen kunnan sosiaali- ja terveystoimen tilanne ja palvelujärjestelmän toimivuus. Lisäksi kartoitettiin sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmien yhteensopivuutta ja tietoteknisten sovellutusten käyttöä sekä yksityisten ja kolmannen sektorin saatavuutta. Aineisto kerättiin kuntakierroksilla teemahaastattelemalla kunnanjohtoa (n=7), johtavat sosiaali- ja terveystoimen viranhaltijat (n= 33) ja kuntien luottamusjohto (n= 18) kolmen kuukauden aikana. Tämän lisäksi tehtiin kuntien sosiaali- ja terveystalouden palvelurakenneselvitykset, joissa vertailupohjana olivat valtakunnalliset suositukset.

Vaihe 3: Vaikutusten tunnistaminen ja rajaaminen

Mitä kannattaa muistaa?

Usein on helppo tunnistaa paljon mahdollisia vaikutuksia. Resurssien rajallisuuden vuoksi arviointiin voidaan kuitenkin valita vain pieni määrä vaikutuksia. Tunnistettujen vaikutusten listasta poimitaan arviointiin mukaan merkittävimmät vaikutukset.

Jos vaikutukseen liittyy ristiriitaisuutta, kannattaa se aina ottaa mukaan lähempään tarkasteluun. Eri tahojen merkittäviksi kuvaamat vaikutukset saattavat paljastaa pelkoja sekä vääriä tietoja päätöksestä. Nämä ristiriidat, pelot ja ennakkoluulot on otettava huomioon osallistumisen ja vuorovaikutuksen suunnittelussa.

Kuinka tunnistetaan vaikutuksia?

Vaikutuksia voidaan tunnistaa eri väestöryhmien tai terveyden ja hyvinvoinnin osatekijöiden näkökulmasta, uhkia ja mahdollisuuksia kartoittamalla tai tavoitteiden avulla. Tunnistaminen voidaan tehdä työryhmäkeskustelujen perusteella, asiantuntijatyönä ja eri ihmisryhmiltä saadun palautteen avulla. Tunnistamisen avuksi soveltuvat esimerkiksi vaikutusverkot, tarkistuslistat sekä asiakkaiden, työntekijöiden tai tutkijoiden näkemykset todennäköisimmistä vaikutuksista. Vaikutuksia voi tunnistaa:

- Eri väestöryhmien kautta (sukupuoli, ikä, sosioekonominen asema, ammatti)
- Alueita tai aikoja tunnistamalla (asuinpaikka, suunnitteluala, kohdealue, nykyiset ja tulevat sukupolvet)
- Terveyden ja hyvinvoinnin osatekijöillä (erilaisia tarkistuslistoja)
- Tavoitteiden kautta (eri toimijoiden tavoitteet)

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten tunnistamiseen voidaan käyttää myös seuraavaa tarkentuvaa prosessia:

Valistunut arvaus: Arvioija kerää eri lähteistä tietoa todennäköisistä vaikutuksista (avainhenkilöiden haastattelu, tarkistuslistojen, tutkimusten, indikaattorien, trendien, kyselyjen ja asiantuntijaverkoston hyödyntäminen).

Ensimmäinen tarkistuskierrös: Alustava lista tarkistetaan yhdessä työntekijän, arviointiryhmän tai asiantuntijoiden kanssa.

Toinen tarkistuskierrös: Vaikutuksen kohteen (asiakkaat, henkilökunta, asukkaat) suorittama tarkistus ja täydennys esim. kyselyn tai haastattelujen avulla.

Vaikutusten tunnistamisen apuna voi käyttää seuraavaa taulukkoa, johon kirjataan rinnakkain mitattavat ja ei-mitattavat hyödyt ja haitat (Taulukko 1). Solujen tietoja ei vertailla tietyn kaavan mukaan, eikä niitä pelkistetä suhdeluvuksi tai kertoimeksi. Taulukon tarkoituksena on tuoda esille hyötyjen ja haittojen suhde. Hyötyjen ja haittojen arvottaminen on päätöksentekijän tehtävä. Menetelmää voidaan soveltaa esimerkiksi kiistanalaisissa asioissa, joissa pelkona on, että päätökset tehdään suljettujen ovien takana vain yhden intressin näkökulmasta.

Tietyn ratkaisun:	Ei mitattavissa olevat hyödyt	Mitattavissa olevat hyödyt	Ei-mitattavissa olevat haitat	Mitattavissa olevat haitat
Yksilölle				
ihmisryhmälle				

Taulukko 1. Hyötyjen ja haittojen tarkastelu.

Vaikutusten merkittävyyttä voidaan analysoida vastaamalla seuraaviin yleisiin kysymyksiin. Tärkeää on kuitenkin tarkistaa, että vaikutuksia on tunnistettu monipuolisesti eri menetelmillä ja että juuri tähän päätökseen liittyvät tärkeät asiat on mietitty erikseen:

- Aiheuttaako vaikutus kuolemia, vammautumisia, sairauksia tai muita fyysisiä tai psyykkisiä oireita?
- Kuinka todennäköisesti vaikutus toteutuu? Onko mahdollisuuksia arvioida kaikkia epätodennäköisimpiäkin riskejä?
- Millainen on vaikutuksen kohteena oleva väestö (määrä, rakenne)? Mihin väestöryhmiin vaikutukset kohdistuvat? Ovatko alttiina erityisesti herkat väestöryhmät (esim. lapset tai vanhukset)?
- Mikä on vaikutuksen kesto (vuosia, kuukausia vai päiviä)?
- Mikä on vaikutuksen kohteena olevan väestön käsitys hyödyistä ja haitoista? Kokeeko yhteisö haitan niin suureksi että ne, jotka voivat, muuttavat pois?
- Vaikutuksen peruuttamattomuus ja lieventämismahdollisuudet? Voidaanko haitallinen vaikutus kompensoida vai joutuuko asukas vain sopeutumaan vaikutukseen?
- Onko vaikutus osa laajempaa vaikutusketjua tai -verkkoa ja siksi tärkeä? Onko päätöksellä yhteisvaikutuksia tai kumuloituvia vaikutuksia?
- Liittyykö vaikutuksiin ristiriitoja?

Vaikutusten merkittävyyttä voidaan tarkastella myös kartoittamalla eri tahojen arvioita vaikutusten hyväksyttävyydestä tai merkittävyydestä. Täytyy kuitenkin muistaa, että merkittävyyttä ei voi suoraan tulkita vaikutuksen tunnistaneiden tahojen lukumäärän perusteella. Vaikutusketjuista osa voi olla sellaisia, että ne voi tunnistaa vain asiantuntija.

Esimerkkejä vaikutusten tunnistamisesta**Esimerkki 1**

Kajaanissa hyvinvointistrategian toimeenpanon vaikutuksia tunnistettiin eri ikäryhmien, henkilöstön ja eri hallinnonalojen näkökulmasta. Jaottelun pohjana olivat Kajaanissa tehdyn strategiatyön näkökulmat.

Kajaanin hyvinvointistrategian toimeenpanon**Vaikutukset:**

- lapsiin
- työikäisiin
- ikäihmisiin

Vaikutukset henkilöstöön:

- johtamisen syvyys
- henkilöstön jaksaminen

Muita vaikutuksia/

- vaikutukset muihin aloihin (tekninen/opetus jne.)?

Kustannusvaikutuksia:

- kuvaus kustannuksista
- jos peruspalvelujen sisällä voidaan tukea

Esimerkki 2

Oulunkaaren ja Vaalan seudullisen terveyskeskuksen suunnittelussa vaikutuksia tunnistettiin hankkeen tavoitteiden pohjalta.

Oulunkaaren seudullisen terveyskeskuksen vaikutukset:

- Laadukkaiden palveluiden turvaaminen kuntalaisille
- Kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen
- Erityispalvelujen järjestäminen, tuottaminen ja yhteiskäyttö
- Erityisosaamisen keskinäinen työnjako, erikoistumis- ja konsultointimahdollisuus
- Yritysten ja järjestöjen rooli palvelujärjestelmässä
- Sosiaali- ja terveydenhuollon johtaminen ja sen kehittäminen
- Palvelujen tuotteistamisen, kustannuslaskennan osaamisen ja tilastoinnin kehittäminen
- Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmät
- Verkkopalvelujen ja telemaattisten sovellutusten suunnittelu ja käyttöönotto
- Saumattomien palvelukokonaisuuksien ja hoitoketjujen kehittäminen
- Lääkäreiden ja hoitajien välisen työnjaon kehittäminen
- Terveyttä edistävän ja ennaltaehkäisevän työotteen vahvistaminen
- Työntekijöiden työhyvinvointi ja osaaminen

Esimerkki 3

Keravalla työllisyysyksikön menettelytapojen vaikutuksia tunnistettiin asiakkaan hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden perusteella.

	2.0. Nollavisio	2.1. Kuntouttavampi/ yksilöllisempi toimintamalli	2.2. Työllistämiseen tähtäävä
ASIAKAS			
Elämäntilanne	<ul style="list-style-type: none"> - asiakkaalle pyritään osoittamaan hänelle mahdollisimman hyvin sopiva työpaikka ottaen huomioon hänen henk.koht.tarpeensa ja resurssinsa - asiakas saa jonkin verran tukea ja apua selviytäkseen työssäolosta 	<ul style="list-style-type: none"> - käytetään enemmän aikaa asiakkaaseen tutustumiseen ja hänen vahvuuksiensa ja heikkouksiensa selvittämiseen, mikä edesauttaa oikeanlaisen työpaikan valinnassa - voidaan tehdä henkilökohtaisempia ja elämän eri osa-alueita kokonaisvaltaisemmin huomioonottavia ratkaisuja 	<ul style="list-style-type: none"> - mahdollisuus siihen, että asiakas ohjataan vääränlaiseen työhön kasvaa, esim. työ on liian vaativaa, mikä aiheuttaa stressiä ja näin lisää asiakkaan ongelmia - vastuu työssäpääjäämisessä ja ongelmien ratkaisusta jää ihmiselle itselleen - alkuun esim. työaikojen noudattaminen omatoimisesti saattaa olla hankalaa
Motivaatio	<ul style="list-style-type: none"> - monia pettymyksiä työnhaussa kokeneet asiakkaat saattavat motivoitua uudelleen huomattuaan, että heille on mahdollista löytää työpaikka - lisäksi henk.koht. tuki erilaisten käytännön ongelmien ratkaisussa luo uutta uskoa omaan selviytymiseen 	<ul style="list-style-type: none"> - edellisessä kohdassa (nollavisio) mainittujen asioiden hoitamiseen käytetään enemmän aikaa ja resursseja 	<ul style="list-style-type: none"> - ilman tukea arkipäivän asiat voivat olla liian vaikeita yksin hallittaviksi, motivaatio katoaa
Vaikutukset perheenjäseniin	jne		
Ihmissuhteet			
Toimeentulo			
Terveystila			
Itsetunto			

Esimerkki 4

Eri toimintalinjojen vaikutuksia voidaan vertailla voittaja-häviäjä -tarkastelun avulla. Pääkaupunkiseudun liikennejärjestelmäsuunnitelman tarkistuksessa käsiteltiin hyötyjen kohdentumista eri väestöryhmien ja alueiden näkökulmasta. (Juslén 1998)

Liikennepoliittisten toimintalinjojen merkittävimmät voittajat		
Teema	Ajoneuvoliikenne-painotteisen toimintalinjan voittajat	Joukkoliikenne-painotteisen toimintalinjan voittajat
Ikärakenne	Aikuiset	lapset, nuoret, vanhukset
Perhe-rakenne	Lapsiperheet	yhden hengen ruokakunnat
Tulot	Suurituloiset, Erityisesti pientalo-alueilla	Pienituloiset kaikilla alueilla

Vaihe 4: Vaihtoehtojen muodostaminen ja kuvaaminen

Mitä kannattaa muistaa?

Arvioinnissa on hyvä olla vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Vaihtoehtojen käsittely selkiyttää osallisten tavoitteita ja konkretisoi sitä, kuinka tavoitteet voidaan saavuttaa. Arvioitavat vaihtoehdot voidaan muodostaa niin, että kukin vaihtoehto toteuttaa yhtä näkökulmaa tai tietyn ihmisryhmän vaatimuksia. Se mahdollistaa päätökseen liittyvien ristiriitojen käsittelyn. Eräs keino tunnistaa ja luoda vaihtoehtoja on tehdä tulevaisuutta kuvaavia skenaarioita. Se auttaa näkemään oman työn ja päätettävän asian yhteyden erilaisiin tulevaisuuden kuviin.

Yhtenä vaihtoehtona on hyvä olla ns. nollavaihtoehto, eli kuvaus siitä mitä tapahtuu, jos asiaan ei puututa. Nollavaihtoehdossa kuvitellaan nykyisen kehityksen jatkuvan muuttumattomana. Sitä käytetään arvioinnissa vertailun pohjana. Muutoksen tarpeellisuutta voidaan perustella nykytilan jatkamisen huonoilla seurauksilla tai voidaan todeta, että nykyinen tapa toimia on paras.

Kuinka muodostan vaihtoehtoja?

Vaihtoehtoisia skenaarioita voidaan rakentaa soveltamalla esimerkiksi tulevaisuustaulukkomenetelmää.

Kerää eri näkökulmat osallistujien ehdotusten perusteella, miettimällä keinoja kielteisten vaikutusten vähentämiseksi, nykyisen toimintamallin analyysin johtopäätöksistä sekä osallistujien pelkojen ja mielikuvien kautta ("mitä jos tapahtuukin näin...").

Ryhmittele näkökulmat joko antamalla niille ensin otsikot ja jäsentämällä sisällöt eri otsikoiden alle, tai ryhmittelemällä ensin sisällöt ja nimeämällä ryhmät kuvaavilla otsikoilla.

Yhdistä tarvittaessa samanlaisia sisältöjä tai lähellä toisiaan olevia otsikoita.

Tarkista lopuksi, että alkuperäiset näkökulmat löytyvät vaihtoehtoista, vaihtoehdot on kuvattu tasapuolisesti ja mukana on kuvaus siitä, mitä tapahtuu jos mitään erityistä ei tehdä (0-vaihtoehto).

Kunnissa vaihtoehtojen muodostamisen apuna on käytetty mm. (Järviö 2004):

- muiden kuntien esimerkkejä
- internetistä ja kirjallisuudesta saatava tietoa
- kunnassa tehtäviä kyselyjä, joilla selvitetään päätöksen kohteena olevien henkilöiden toiveita ja näkemyksiä asiasta
- oman työn (viranhaltijat, työntekijät) kautta tulevia kokemuksia ja tietotaitoa
- kuntalaisten osallistumisen kautta arviointiin tuleva tietoa
- oman kunnan tilastotietoja

Esimerkkejä vaihtoehtojen muodostamisesta

Esimerkki 1

1) Keskustelu käynnistyy:

"- perhekeskeiset palvelut -malli vs. diagnostiset (sairauskeskeiset) palvelut -malli"

"- toimintamallina verkostoituminen vs. organisointi"

"- onko sairauskeskeisessä mallissa hankalampi verkostoitua?"

"- jos on paljon osa-alueita yhdessä yksikössä → isot osa-alueet on pilkkottava pienempiin alueisiin hallittavuuden vuoksi"

"- keskitetyt palvelut vs. lähipalvelut → keskitettyjä palveluita voidaan joko viedä lähelle ihmisiä tai että ihmiset hakevat kauempaa"

2) Ensimmäiset hahmotukset:

Mallien erot	Sairauslähtöinen Lähi/Seutu/ Maakunta	Perhekeskeinen Lähi/Seutu/ Maakunta
Verkostomalli iso/	Ve 1	Ve 2
Pieni	Ve 3	Ve 4

3) Mallit tarkentuvat vähitellen

Kajaanin hyvinvointistrategian toimeenpanon vaihtoehtojen muodostaminen eteni asteittain tarkentuvana prosessina. Alustavia vaihtoehtoja hahmoteltiin keskusteluiden pohjalta. Myöhemmin samankaltaisia vaihtoehtoja yhdisteltiin ja mallien kuvausta tarkennettiin.

4) Kajaanin hyvinvointistrategian toimeenpanon malleja kuvattiin BSC:n teemojen (vaikuttavuus, palvelukyky jne.) kautta

	Malli 0	Malli 1	Malli 2	Malli 3
	Lainsäädännön mukaan sektoroitu malli Palvelujärjestelmä tarjoaa lainsäädännön velvoittamat palvelut erikois/erityisaloittain	Sektoripainotteinen sekamalli Palvelujärjestelmä tarjoaa lainsäädännön velvoittamat palvelut suurimmaksi osaksi erikois/erityisaloittain	Asiakaspainotteinen sekamalli Palvelujärjestelmä tarjoaa lainsäädännön velvoittamat palvelut suurimmaksi osaksi yhteisölähtöisenä palveluna	Asiakaslähtöinen malli Palvelujärjestelmä tarjoaa lainsäädännön velvoittamat palvelut yhteisölähtöisenä palveluna
Vai- kut- ta- vuus	Lainsäädäntölähtöinen lähestymistapa luo asiakkuuksia Asiantuntijat yhteisön ulkopuolella Määrälliset mittarit	Yhteisölähtöinen lähestymistapa jonkin verran asiantuntijuutta myös yhteisössä	Yhteisölähtöinen lähestymistapa, asiantuntijuutta enemmän yhteisössä Laadulliset mittarit	Yhteisölähtöinen lähestymistapa, asiantuntijuus yhteisössä Laadulliset ja määrälliset mittarit
Pal- ve- lu- kyky	Maakunnallisesti ja valtakunnallisesti painottuneet palvelut Vahva eri-	Maakunnallisesti ja seudullisesti painottuneet palvelut Osaajat toimivat	Lähipalvelupainottuneet palvelut Lähipalvelut antavat avun, seudulliset erityisosaamisen	Lähipalvelupainottuneet palvelut Osaajat toimivat alueella

	kois/erityisosaaminen eriytetty Laaja-alaisten palvelujen väheneminen	alueella Suppea lähipalvelu/tahojen määrä määritetty Palvelut liikkuvat tai ihmiset liikkuvat	Palvelut liikkuvat tai ihmiset liikkuvat	Erikois/erityisosaaminen heikompaa Suppea lähipalvelu/tahojen määrä määritetty, määrä kärsii laadun kustannuksella (palvelu saatavissa erikseen määritettyinä aikoina)
Henkilöstö	jne			
Prosessit ja rakenteet				
Talous				

Vaihe 5: Vaikutusten ja vaihtoehtojen arviointi

Mitä kannattaa muistaa?

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa erittelevä vertailumenetelmä antaa usein mahdollisuuden laajaan ja monipuoliseen vaikutusten kuvaamiseen. Erittelevät vertailumenetelmät lähtevät siitä, että yhteiskunnassa vallitsee erilaisia mielipiteitä. Siksi ei yhtä ja ainoaa "oikeaa" tai "parasta" vaihtoehtoa ei välttämättä ole, vaan kullakin vaihtoehdolla on hyviä ja huonoja vaikutuksia. Vaihtoehtojen paremmuus riippuu arvopohjasta ja näkökulmasta.

Kuinka arvioin vaihtoehtoja ja vaikutuksia?

Vaihtoehtojen erittelevässä vertailussa voidaan käyttää työskentelyssä ja raportoinnissa apuna ristiintaulukointia, jossa kunkin vaikutusteeman ja vaihtoehdon leikkauspisteeseen kirjataan arvio vaikutuksesta (Taulukko 2). Tarkoituksena ei ole laskea vaikutuksia yhteen pisteyttämällä niitä tai muuntamalla niitä rahaksi.

Arvioinnin kohteena on usein subjektiivisia seikkoja, ristiriitaisia tavoitteita ja erilaisia epävarmuuksia, joten kutakin vaikutusta kannattaa käsitellä ja kuvata sille ominaisimmalla tavalla: Esimerkiksi yksi vaikutusryhmä on vaihtoehdosta aiheutuvat kustannukset tai rahassa mitattavat säästöt. Toisessa vaikutusryhmässä ovat muut mitattavat vaikutukset, kuten lasten huostaanotot tai yksinäisten vanhusten määrä. Kolmannessa vaikutusryhmässä ovat muut vaikutukset, joita ei voi mitata rahassa tai ilmaista lukuina. Ne on hyvä ilmaista sanallisesti.

	Vaihtoehto A	Vaihtoehto B	Vaihtoehto C
Vaikutus X	30 000 euroa	50 000 euroa	80 000 euroa
Vaikutus Y	25 kpl	10 kpl	5 kpl
Vaikutus Z	turvattomuuden tunne lisääntyy, vastuunotto vähenee	Turvattomuuden tunne säilyy ennallaan, Vastuunotto vähenee	Turvattomuuden tunne vähenee, vastuunotto kasvaa

Taulukko 2. Malli arvioinnin yhteenvetotaulukosta.

Perustelujen ja vaikutusten yksityiskohtaisten kuvausten tulee löytyä toisaalta arviointiraportissa. Vaikutusten kuvaaminen sille luonteenomaisimmalla tavalla jättää perustelut julkisiksi ja vaikutusten keskinäinen arvottaminen jää päätöksentekijöille. Eri vaihtoehtojen vaikutuksia kuvatessa ja arvioitaessa on tarpeellista pohtia, kuinka kielteisiä vaikutuksia voidaan vähentää ja myönteisiä vaikutuksia vahvistaa.

Eräs tapa kuvata vaikutuksia on määritellä kullekin toiminnolle tavoitteet ja tarkastella, kuinka tavoitteet toteutuvat kussakin vaihtoehdossa (ns. toiminto-tavoite -analyysi). Tavoitteet voivat

olla laadullisia tai määrällisiä ja niiden toteutumista voidaan kuvata tavoitteelle ominaisella tavalla.

Vaikutusten ja vaihtoehtojen arvioinnissa:

Käytä arvioinnin apuna taulukointia

Kuvaa erikseen laadulliset ja kustannusvaikutukset

Tarkastele, kuinka vaikutukset vastaavat asetettuja tavoitteita

Kirjaa haitallisten vaikutusten lieventämiskeinot

Toiminnoille kirjattujen tavoitteiden julkinen esittäminen antaa tilaa arvokeskustelulle. Onko tavoitteena esimerkiksi nykyisen tilanteen säilyttäminen, parantaminen vai tilanteen huononemisen jarruttaminen? Tavoitteiden toteutumisen lisäksi täytyy muistaa kuvata myös ei-toivotut vaikutukset. Joskus päätöksestä aiheutuvat haitat voivat olla hyötyjä suurempia.

Esimerkkejä vaikutusten ja vaihtoehtojen arvioinnista**Esimerkki 1**

Turun Runosmäkeen suunnitellun huvimajan sijaintivaihtoehtoista tehtiin ennakoarviointi. Arviointi koottiin yhteenvertotaulukkoon (tässä osa taulukosta) ja vaihtoehtoja vertailtiin vaikutusten perusteella.

Kohde	Vaikutus Kohteelle	VE 0 (ei rakenneta majaa)	VE 1 (nuorten ehdottama rakennuspaikka)	VE 2 (aluetyöryhmän ehdottama rakennuspaikka)
Muut kuin Runosmäen asukkaat	Alueen Imago	Mielikuva alueen viihtyisyydestä heikenee.	Mielikuva alueen viihtyisyydestä paranee.	Mielikuva alueen viihtyisyydestä paranee.
Lapset (alle kouluikäiset)	Leikkipaikan siisteys	Roskaaminen vähenee leikkipaikalla, mutta saattaa lisääntyä päiväkodin pihalla.	Roskaaminen lisääntyy leikkipaikalla ja sen läheisyydessä.	Roskaaminen lisääntyy leikkipaikalla ja sen läheisyydessä.
Nuoret	Asutuksen ulkopuolella oleva paikka, jossa voi istua iltaa yhdessä.	Tilanne jatkuisi ennallaan, määrällisesti enemmän nuoria Runosmäen "keskustassa" nuorisotilan ollessa kiinni.	Nuorten itse ehdottama sijainti uutta majaa varten. Kaikki hyvin, maja tulisi nuorten osalta ahkeraan käyttöön.	Eroa tämän ja VE 1:n välillä ei juurikaan nähty. Ainoa huomionpi seikka on majan sijainti hiukan pidemmällä metsässä.
Sosiaalialan työ/palvelut	Sosiaaliset ongelmat nuorten näkökulmasta Sosiaaliset ongelmat lähiasukkaiden näkökulmasta	Nuorten pahoinvointi lisääntyy ilman sopivia kokoontumispaikkoja. Voi lisätä sosiaalialan palvelujen tarvetta. Kokevat mahdollisesti ympäristönsä rauhallisemmaksi, aiheuttavat vähemmän konflikteja alueella.	Nuorten yhteinen kokoontumispaikka, voi osaltaan ehkäistä sosiaalisia ongelmia. Voi aiheuttaa pahanolon tunnetta asukkaissa ja epäsuorasti hieman lisätä sosiaalialan palvelujen tarvetta.	Nuorten yhteinen kokoontumispaikka voi osaltaan ehkäistä sosiaalisia ongelmia. Voi aiheuttaa lievästi pahanolon tunnetta asukkaissa. Ei suurta vaikutusta sosiaalialan palveluihin.
Terveysalan työ/palvelut	Tapaturmat	Ei vaikutusta.	Ei vaikutusta tapaturmien absoluuttiseen määrään, mutta niiden alueellinen painopiste siirtyy lähemmäksi huvimajaa.	Ei vaikutusta tapaturmien absoluuttiseen määrään, mutta niiden alueellinen painopiste siirtyy lähemmäksi huvimajaa.
Poliisi	Järjestyshäiriöt	Nykyinen tilanne jatkuu. Nuoret etsivät uuden kokoontumispaikan, jossa saattaa syntyä häiriöitä.	Nuoret käyttävät huvimajaa. Muut karttavat lenkkipolun ja Piiparinpolun käyttöä iltaisin.	Nuoret eivät käytä majaa. Nykyinen tilanne jatkuu/ nuoret käyttävät majaa, vähemmän häiriöitä.

Kiinteistölaitos	Korjaustoimet ja kustannukset sekä rakentaminen	Kustannussäästö, mutta toisaalta ilki-valtaa voi tapahtua kiinteistölaitoksen muissa kohteissa enemmän, kun nuorilla ei ole tapaamispaikkaa.	Huvimaja voidaan rakentaa, kun saadaan sekä asukkaita että nuoria miellyttävä vaihtoehto sovittua. Lisäksi paikan on täytettävä tekniset vaatimukset.	Pitää hyväksyttää ympäristö- ja kaavoituslautakunnassa, jos paikka muuttuu oleellisesti aikaisemmasta.
Huoltoyhtiö	Lähiympäristön hoitaminen	Ei vaikutusta.	Mahdolliset häiriöilmoitukset asukkailta.	Mahdolliset häiriöilmoitukset asukkailta.

Esimerkki 2

Etelä-Suomen läänin vammaispoliittisessa ohjelmassa vaikutuksia tarkasteltiin sekä yksilön, yhteisön että yhteiskunnan näkökulmasta. Ajatuksena oli, että ohjelma tarjoaisi tietoa eri näkökulmista ja eri lukijoille. Yksilön näkökulmasta kirjoitetuissa "tarinoissa" kuvattiin, mitä vaikutuksia tavoitteiden toteutumatta jääminen aiheuttaa vammaiselle henkilölle ja hänen lähipiirilleen. Yhteiskunnan näkökulmasta laadituissa kuvauksissa tarkasteltiin, millaisia kustannusvaikutuksia tavoitteiden toteutumisesta seuraa.

TAVOITE TASA-ARVOISUUS JA YKSILÖLLISYYS	
Esimerkkinä vammaisten henkilöiden mahdollisuus itsenäiseen liikkumiseen...	
JOS TAVOITE EI TOTEUDU? YKSILÖN NÄKÖKULMASTA 40-vuotias mies saa aivoverenvuodon, jonka seurauksena hänen liikunta- ja toimintakykynsä olennaisesti muuttuvat. Aikaisemmin erittäin aktiivisesta, liikuntaa harrastaneesta aikuisesta miehestä tulee kuin oman kotinsa "vanki". Seurauksena on yksinäisyyttä, tarpeettomuuden tunnetta ja masennusta. Vamma on niin vaikea, ettei oman auton ajaminen ole enää lääketieteellisistä syistä (näkökenttäpuutokset) mahdollista. Ilman kuljetus- ja saattajapalvelua hän jää täysin riippuvaiseksi kotipalvelun avusta ja siitä, miten muut perheenjäsenet pystyvät häntä kuljettamaan ja saattamaan. Hän haluaisi tavata ystäviään, käydä itsenäisesti kaupoissa ja harrastuksissa, mutta ilman riittävää kuljetuspalvelua se ei ole mahdollista. Kuntoutuminen hidastuu, kun itsenäistä liikkumista rajoitetaan.	TAVOITTEEN TOTEUTUMINEN YHTEISKUNNAN NÄKÖKULMASTA Kuljetuspalveluiden järjestäminen lisää vammaisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia ja edistää perustuslain edellyttämää yhdenvertaisuutta. Kuljetuspalvelun riittämättömyydestä tulee kunnille ja valtiolla kustannuksia lisääntyneiden palvelujen kautta. Liikkumaan kykenemätön henkilö tarvitsee kotipalvelua ja kotisairaanhoidon. Mielenterveyspalveluiden ja kuntoutuksen tarve kasvaa. Lääkäreitä ja lääkkeitä tarvitaan usein. Toimintakyvyn heikkeneminen voi johtaa raskaampiin palveluihin (esim. palveluasuminen). Jos kuljetuspalvelun kustannukset ovat keskisuuressa kaupungissa 111,90 € /v ja ympärivuorokautisen palveluasumisen kustannukset 134 550 € / v, on ennaltaehkäisevään kuljetuspalveluun panostaminen myös taloudellisesti kannattavaa.
Toimenpiteet...	

Esimerkki 3

Oulunkaaren ja Vaalan seudullisen hyvinvoinnin terveyskeskuksen suunnittelussa vaihtoehtoja vertailtiin sen perusteella, kuinka hyvin ne toteuttavat asetettuja tavoitteita (tässä osa taulukosta). Vertailutaulukkoon sisällytettiin ehtoja ja perusteluja tavoitteiden toteutumiseksi.

Vaihtoehtoiset mallit	"Kunnallisten ratkaisujen malli"	"Alueellisten ratkaisujen malli"	"Seudullisten ratkaisujen malli"	"Kansallisen terveysprojektin malli, sosiaalialan ja Terveys 2015 suositukset"
Asetetut tavoitteet				
Kunnan ja seudun veto-voimaisuus				
Palvelujen saatavuuden turvaaminen				
Palvelutarjonnan monipuolisuus	- jos resurssit ovat riittävät -koska Utajärvellä on valmiina kattava palvelujärjestelmä -ei, koska liian pieni yksikkö -jos väestöpohja säilyy ja osaajat pysyvät	-koska rajalliset resurssit saadaan tehokkaampaan käyttöön -koska kuntien palvelujärjestelmät täydentävät toisiaan -koska on tarpeeksi iso yksikkö	- jos seutukuntarajat eivät muodosta es-tettä -jos erityisosaamisen jakelu voidaan turvata -koska vaihtoehdot lisääntyvät -koska vahvistaa osaajien pysymistä	Näihin tavoitteisiin edetään pienin askelin -laaja ja monipuolinen
Hoidon porrastuksen onnistuminen				
Osaajien saatavuus ja ammattitaito				
Palvelujen laatu				
Palvelujen taloudellisuus, kustannustehokkuus				
Palvelujen hyvinvointia ja terveyttä edistävät vaikutukset	-koska asiakkaat tunnetaan -ei, koska liian pieni yksikkö	-koska asiakkaalla mahdollisuus saada erityisosaamista	-koska voimme osallistua laajoihin ohjelmiin, esim. DEHKO	-jos muut tavoitteet toteutuvat

Esimerkki 4

Marja-radnan ympäristövaikutusten arviointiselostuksessa (2001) esitettiin eri linjausvaihtoehtojen etuja ja haittoja taulukkomuodossa., tässä esimerkkinä vaihtoehto B:n etuja ja haittoja.

Etuja	Haittoja
<ul style="list-style-type: none"> - Alueelle on perusteltua kaavoittaa enemmän asuinkerrosalaa. - Mahdollistaa Lapinkylän, Viinikkalan ja Aviapoliksen asemat. - Lapinkylän asema tuo radalle enemmän käyttöä kuin vaihtoehdossa A. - Useammalle Lapinkylän alueella asuvalle voidaan tarjota nopea junayhteys. - Seutulan ja Riipilän suunnasta tuleville liityntäasema on hyvin saavutettavissa. - Lapinkylän asema vähentää liityntäpysäköintitarvetta Kivistön asemalla. 	<ul style="list-style-type: none"> - Halkaisee luonto- ja virkistysarvoja sisältävän metsäalueen Koivupäässä. - Kaunis maisematila Lapinniityn ja Koivupään välissä kärsii. - Vantaanjokilaakson maisema kärsii kahdesta melko lähekkäisestä mutta erillään olevasta väylästä (rata ja Tikkurilantie) Viistosti jokilaakson poikki menevä linjaus on huonompi kuin kohtisuoraan kulkeva. - Rata tulee lähelle olevaa asutusta Koivupään itäosassa ja aiheuttaa estevaikutusta nykyisen asutuksen ja Vantaanjokilaakson väliin. - Lapinkylän asema edellyttää tehokasta rakentamista, mutta alueelle ei tod. näk. saada kaupallisia palveluita, jotka keskittyvä Kivistön asemalle. - Hidastaa poikittaisliikennettä. - 50 milj. mk kalliimpi kuin VE A ja 90 milj. mk kalliimpi kuin VE C. Jos Lapinkylän asemalle kaavoitetaan tiivistä asutusta, radan lisääntyvä käyttö kompensoi kuitenkin rakentamiskustannukset.

Vaihe 6: Arvioinnin raportointi

Mitä kannattaa muistaa?

Arvioinnin tulosten raportoinnilla on suuri merkitys, koska arviointiprosessin tarkoituksena on tuottaa tietoa päätöksenteon tueksi. Arviointia raportoitaessa vaikutukset ja niiden taustat tulee esittää mahdollisimman selkeästi, havainnollisesti ja ymmärrettävästi. Kirjallisen raportoinnin lisäksi arviointia on hyvä esitellä ja käsitellä myös suullisesti.

Kuinka raportoin arvioinnin?

Arvioinnin yhteenveto voidaan esittää:

- taulukkona vaikutuksista tai tavoitteiden toteutumisesta
- hyötyjen ja haittojen kuvauksella
- arvostusten kuvauksen kautta
- voittajien ja häviäjien kuvauksella

Arvioinnin lopputulos annetaan päättäjille. Päättäjät valitsevat saamaansa arviointimateriaalia apuna käyttäen jatkosuunnitteluun etenevän vaihtoehdon. Raportointi voi sisältyä esittelymateriaaliin, suunnittelu- tai päätösasiakirjaan (esim. hyvinvointiohjelma) tai se voi olla erillinen arviointiselostus. Raportointia on myös arviointiprosessin aikana tapahtuva tiedon jakaminen eri tahoille.

Raportoinnin kieli ja käsitteistö tulee pitää selkeänä ja yleiskielisenä, jotta mahdollisimman monet voivat sen ymmärtää. Myös tietojen lähteet ja käytetyt menetelmät on hyvä kuvata.

Vaikutusten kuvausten ja arvioinnin perusteella lukijan tulisi pystyä muodostamaan oma käsityksensä ilman, että hänen tarvitsee paneutua arviointimenetelmien periaatteisiin tai taustateorioihin. Arvioijan tai arviointiryhmän ei tarvitse esittää parasta vaihtoehtoa, vaan vaihtoehtojen arvottaminen ja paremmuusjärjestykseen laittaminen on päätöksentekijälle jäävää arvottamistyötä.

Esimerkkejä arvioinnin raportoinnista

Esimerkki 1

Jyväskylässä kaavoitusta varten kehitettiin sosiaalisten vaikutusten arviointilomake (kuvassa). Lomakkeessa erotellaan vaikutukset suunnittelualueelle ja vaikutusalueelle, koska ne poikkeavat usein toisistaan. Viimeiseen sarakkeeseen kirjataan ne tahot, joiden kanssa on tehty yhteistyötä asiaan liittyen. Kaavan toteuttamiseen liittyvien mahdollisuuksien ja uhkakuvien tunnistamiseen ja arviointiin luotiin oma lomake (ei kuvassa). Lomakkeet antavat tukea arvioinnin raportointiin ja ne voidaan liittää osaksi kaavaselostusta.

Sosiaalisten vaikutusten arviointilomake

Suunniteltava alue:

Kuvaus alueen lähtöoloista:

Suunnittelun tavoitteet:

Vaikutusalue:

Erityiset epävarmuustekijät:

Arvioitavat vaikutukset	Vaikutus ja sen kohdistuminen		HUOM!	Yhteistyössä
	Suunnittelualueelle	Vaikutusalueelle		

Voiko kaavan toteuttamisen yhteydessä syntyä haitallisia sosiaalisia vaikutuksia?

Kyllä Ei

(jos kyllä, niin täytä lomake kaavan toteuttamiseen liittyvät mahdollisuudet ja uhkakuvat)

Esimerkki 2

Marja-radon ympäristövaikutusten arviointiselostuksessa (2001) esitettiin päätelmiä siitä, missä tilanteessa kukin linjausvaihtoehto voi olla hyvä valinta.

”Päätelmät

Linja A on hyvä valinta, jos pidetään tärkeänä

- nopeita yhteyksiä Itä- ja Länsi-Vantaan välillä
- vähäisiä haitallisia maisemavaikutuksia Vantaanjokilaaksossa
- vähäisiä haittavaikutuksia Koivupään itäosan nykyiselle asutukselle
- Koivupään itäosan metsäalueen säilymistä
- Lapinkylän alueen säilymistä pientalovaltaisena alueena ja sitä kautta sosiaalisen rakenteen säilymistä nykyisen kaltaisena”

Esimerkki 3

Lomaketta voidaan käyttää kunnallisen päätöksenteon (lautakunnat, kunnanvaltuusto- ja hallitus) tukena.

MALLI KUNNALLISEN PÄÄTÖKSEN ENNAKKOARVIOIMISESTA

Esittelijä täyttää lomakkeen tarvittaessa sisältöasiantuntijan kanssa ja liittää esittelyn perusteeksi.

Asia

Esittelijä

1. Esitys

Esityksen vaikutukset

2. Millaisia vaikutuksia aiheutuu, jos toimintaa jatketaan ennallaan**3. Vaihtoehtoinen esitys**

Vaihtoehtoisen esityksen vaikutukset

Vaihe 7: Seuranta

Mitä kannattaa muistaa?

Seurannassa tarkastellaan, kuinka ennakoitujen vaikutukset ovat toteutuneet ja mitä arvaamattomia vaikutuksia päätöksestä on aiheutunut. Suunnitelmien ja ohjelmien seurannassa voidaan tarkastella myös ohjelman tavoitteiden toteutumista. Seurannassa tulee huomioida kumulatiiviset ja epäsuorat vaikutukset, joita ei itse arvioinnissa välttämättä pystytty ennakoimaan.

Seuranta parantaa vaikutusten arviointien laatua. Sen avulla voidaan tietää, olivatko vaikutukset sellaisia kuin arvioinnissa oletettiin ja onnistuivatko haitallisten vaikutusten lieventämistoimenpiteet. Seuranta kehittää arvioijan osaamista ja se tuo esille tekijöitä, joihin arviointiprosessissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Se tuottaa tietoa toistuvien suunnitelmien tai ohjelmien päivittämistä varten ja on uuden tiedonkeruuprosessin alku.

Kuinka vaikutuksia seurataan?

Seuranta varten voidaan laatia seurantasuunnitelma, josta käy ilmi:

- Mitä seurataan? Esim. muutokset palvelutasossa, väestörakenteen ja määrän muutokset, syrjäytyminen, osallistumien yhteisön toimintaan jne.
- Kuinka usein seurataan? Esim. kerran, määräajoin, kerran valtuustokaudessa, nimetyn viranomaisen toimesta "jatkuvasti" jne.
- Kenen vastuulla seuranta on? Kuka seurannan toteuttaa ja kuka sitä valvoo? Esim. viranomaiset, "yleisen mielipiteen painostus"

Seurannan tyyppi	Kertaluontoinen seuranta	Jatkuva / toistuva seuranta
ihminen, asiakas, kuntalainen, "vaikutuksen kohde"	- keskustelu-/ palautetilaisuus - asukaskysely - haastattelut	- toistuvat asiakas-/kuntalaiskyselyt - lehtikirjoittelun seuraaminen - kuntalaispalautteen seuraaminen - asiakaspalaute
viranomaisen, palveluntuottaja	- seurantatutkimus - kysely / barometri viranomaisille tai palveluiden käyttäjille - havainnointi	- hyvinvointikertomus - tilastoseuranta - indikaattorit - budjettiseuranta - toimintakertomukset

Taulukko 3. Seurannan toteuttamisen tapoja. Seuranta voidaan jäsentää esimerkiksi toistuvuuden ja tekijän mukaan.

Seurannan toteuttamistapoja kannattaa pohtia sekä vaikutusten kohteena olevien ihmisten kannalta että asiantuntija- tai viranhaltijanäkökulmasta (Taulukko 3). Toinen peruste erotella erilaisia seurantatyyppejä perustuu seurannan jatkuvuuteen. Tämä raja on varsin häilyvä; sekä kertaluontoisissa että toistuvissa seurannoissa voidaan käyttää samoja menetelmiä ja tietolähteitä. Erona on vain seurantakertojen lukumäärä.

On myös hyvä erottaa vaikutusten arvioinnin seuranta jatkuvasta, usein lakisääteisestä, viranomaisseurannasta, jota tehdään esim. kunnissa. Toki muusta seurannasta saatuja tietoja voidaan käyttää myös vaikutusten seurannassa. Myös evaluaatiotutkimuksia kannattaa hyödyntää.

Esimerkkejä seurannasta

Esimerkki 1

Luvialla ja Riihimäellä on jälkepäin seurattu arvioitujen vaikutusten toteutumista. Esimerkiksi Luvialla päätettiin ottaa kuntalisä käyttöön vuoden määräaikaisena kokeiluna ennakoarvioinnin teon jälkeen, että nähtäisiin millaisia todellisia vaikutuksia sillä on. Vuoden kokeilun aikana selvitettiin kyselyllä kuntalisän saajilta kuntalisän tarvetta ja sen vaikutuksia. Kyselyn avulla tarkasteltiin, kuinka ennakoitujen vaikutukset olivat toteutuneet ja millaisia ennalta arvaamattomia vaikutuksia kuntalisän käyttöönotosta oli seurannut. Kyselyllä havaittiin muun muassa, että kuntalisän käyttöönotolla ei ollut vaikutuksia kuntaan tulevien uusien veronmaksajien määrään. Kyselyssä ei myöskään noussut esiin mitään suurempaa, jota ei olisi osattu jo ennakoarvioinnissa ottaa huomioon. Seuranta-kyselyn pohjalta ei kuitenkaan pystytty laskemaan kuntalisän kustannusvaikutuksia eikä sen pohjalta pystytty laskemaan, kuinka paljon kuntalisä vähensi päivähoiton menoja. Kyselystä voitiin todeta, että vajaa kolmasosa kuntalisää saaneista lapsista olisi hoidettu kotona kuntalisästä huolimatta. (Järviö 2004.)

Riihimäellä lasten kotihoidontuen kuntalisän käyttöönottamisesta tehdyn ennakoarvioinnin toteutumista seurataan parhaillaan. Kuntalisän toteutumista seurataan perusturvalautakunnan pöytäkirjojen ilmoitusasioissa. Ennakoarvioinnissa esitetyt luvut kuntalisän käyttäjien määrästä ovat osoittautuneet melko tarkoiksi. Toisaalta taas arvioinnissa esitetyt vapautuvat päivähoitopaikkamäärät eivät ole toteutuneet arvioinnin mukaisina. Seuranta tehdään ainakin vuoden ajan, jonka jälkeen voidaan kenties kattavammin sanoa, kuinka ennakoarvioinnissa esitetyt vaikutukset ovat toteutuneet ja mitä mahdollisia ennalta arvaamattomia vaikutuksia siitä on seurannut. (Järviö 2004.)

Itä-Hämeen terveyskeskusten päivystysjärjestelyissä seuranta toteutettiin keräämällä tietoa päivystyskokeilun vaikutuksesta asiakasmääriin. Turhat päivystyskäynnit vähenivät osittain, niin kuin ennakoitiinkin. Lisäksi toteutettiin kyselyt asiakkaille ja henkilökunnalle. Asiakas-kysely jaettiin päivystysten tulleille joutsalaisille ja hartolalaisille koko päivystyskokeilun ajan. Henkilökuntakysely suunnattiin Heinolan, Sysmän ja Hartolan terveyskeskusten henkilökunnalle kokeilun alku- ja loppuvaiheessa. Asiakkaat ja henkilökunta suhtautuivat kokeiluun myönteisesti ja heiltä tullut palaute oli positiivista. Ennakoitujen negatiiviset vaikutukset asiakkaisiin ja henkilökuntaan eivät siis näyttäneet toteutuneen. Koska päivystysmalli oli vasta kokeiluvaiheessa, saatiin seurannan avulla myös tietoa siitä, kuinka mallia voidaan jatkokehittää ennen lopullisia päätöksiä.

Esimerkki 2

Itä-Hämeessä pohdittiin vaikutusten lieventämis- ja vahvistamiskeinoja terveyskeskusten päivystysjärjestelyjen osalta. Alla osa taulukosta.

VAIKUTUS verrattuna nykytilaan	KEINOT vaikutuksen lieventämiseksi /vahvistamiseksi
Yksilön näkökulma	
matkat pitenevät, kulkuyhteydet muuttuvat	
hoitoon hakeutuminen vaatii harkintaa (avoimet ovet -periaate ei enää käytössä)	Tiedotuskampanja asenteiden muuttamiseksi
turvattomuuden tunne lisääntyy	Puhelinneuvontapalvelun aloittaminen
Työntekijän näkökulma	
Lääkäreiden päivystyssidonnaisuus vähenee, työssä jaksaminen paranee, päivystysajan työn mielekkyys lisääntyy	Päivystyksen keskittäminen
sairaanhoidajien käyttämä aika asiakkaiden neuvomiseen ja ohjaamiseen puhelimitse lisääntyy	Puhelinneuvontapalvelun aloittaminen
Kunnan näkökulma	
Päivystyspalvelut rationalisoituvat, ”Turhat” käynnit vähenevät	
Sairaankuljetuskustannukset lisääntyvät pienissä kunnissa, haasteet sairaankuljetus-kapasiteetille	Laaditaan kattava ohjeistus siitä, kuinka sairaankuljetus hoidetaan eri tilanteissa

Sanasto

Ennakoarviointi on ennen hankkeen, suunnitelman tai ohjelman toimeenpanoa tapahtuvaa arviointia. Tarkoituksena on arvioida ohjelman toteutettavuus muun muassa sosiaalisesta, taloudellisesta ja ympäristöllisestä näkökulmasta. Myös ohjelman hyödyllisyyttä ja kannattavuutta tarkastellaan; kuinka ohjelma vastaa sille asetettuihin tavoitteisiin käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Ks. myös seuranta.

Herkät väestöryhmät ovat ryhmiä, joiden muutoksen sietokyky on heikko. Sen vuoksi vaikutuksilla voi olla heille tavallista enemmän merkitystä. Herkät väestöryhmät on tunnistettava tapauskohtaisesti, mutta ne voivat olla esimerkiksi lapsia, vanhuksia, sairaita, vammaisia, työttömiä tai etnisiä vähemmistöjä.

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi (IVA) on ennakkoon tehtävää arviointia päätöksen vaikutuksista ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Sisältää sekä sosiaalisten vaikutusten arvioinnin (SVA) että terveysvaikutusten arvioinnin (TVA).

Indikaattori tiivistää suuria, eri tietovarastoissa olevia tietoja helpommin hallittavaan ja ymmärrettävään muotoon.

Kaavoitus on maankäytön suunnittelua, jossa määritellään asumisen, työpaikkojen, palveluiden, liikenteen, viher- ja suojelualueiden sekä muiden alueiden ja toimintojen sijoittuminen. Kaavaa laadittaessa on selvitettävä merkittävät välittömät ja välilliset vaikutukset muun muassa ihmisten elinoloihin ja elinympäristöön.

Osallistaminen (empowerment, voimaannuttaminen) on osallistumisen tukemista niin, että ihminen täysivaltaistuu. Osallistaminen lisää ihmisen voimavaroja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin.

Seuranta (ex post -arviointi) on jälkikäteisarviointia. Se tehdään päätöksen toteutuksen jälkeen.

Skenaario on kertomus, joka kuvaa haluttua tai vältettävää tulevaisuutta ja sen perusteita. Skenaario on myös tulevaisuuden tekemisen käsikirjoitus.

Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA) tarkoittaa hankkeen tai toiminnan aiheuttamien ihmisten elinoloihin ja viihtyvyyteen kohdistuvien vaikutusten tunnistamista ja arviointia.

Suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arviointi (SOVA) on jäsennelty, systemaattinen ja kokonaisvaltainen prosessi, jossa arvioidaan ennalta suunnitelman tai ohjelman ja niiden vaihtoehtojen vaikutuksia.

Terveysvaikutusten arviointi (TVA) tarkoittaa hankkeen tai toiminnan aiheuttamien terveyteen kohdistuvien vaikutusten tunnistamista ja arviointia. Terveys tulee ymmärtää arviointia tehtäessä hyvin laajasti. Arvioinnissa tulee huomioida sekä fyysiseen terveyteen kohdistuvat vaikutukset että terveyden psyykkiseen ja sosiaaliseen puoleen kohdistuvat vaikutukset.

Ympäristövaikutusten arviointi (YVA) on prosessi, jossa selvitetään ja arvioidaan ennalta suunnitelman, hankkeen vaikutuksia ihmisen terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen, luontoon, rakennettuun ympäristöön, luonnonvarojen hyödyntämiseen sekä niiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Lähteitä ja lisätietoa

Lähteitä:

Etelä-Suomen lääninhallitus (2003). Erilaisuus on normaalia. Etelä-Suomen läänin vammaispoliittinen ohjelma vuosille 2003-2006. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 2002.

Järviö, Niina (2004). Vapaaehtoinen Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi – apuväline kuntien hyvinvoinnin toteuttamiseen sosiaali- ja terveystoimessa. Käsikirjoitus 20.8.2004.

Kauppinen, Tapani & Nelimarkka, Kirsi (2004). Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi Terve Kunta -verkoston kunnissa. Stakes, Aiheita 18/2004.

Lisätietoa:

<http://info.stakes.fi/iva>

<http://info.stakes.fi/iva/FI/Vaiheet/Menetelmat/index.htm>

Liite 1. Esimerkkejä ennakoarvioinnin muodoista

Terveysteen ja hyvinvointiin suoraan liittyviä arviointitermejä Suomessa:

Sosiaalisten vaikutusten arviointi (SVA)

Terveysvaikutusten arviointi (TVA) ymmärrettynä suppeasti ympäristöterveysvaikutusten arviointina tai laajan terveystäytöksen mukaisena arviointina

Sukupuolivaikutusten arviointi (SUVA)

Ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi (IVA)

Em. arvioinnit voivat olla itsenäisiä tai ne voivat olla integroituja ympäristövaikutusten arviointiin (YVA), suunnitelmien ja ohjelmien vaikutusten arviointiin (SOVA) tai maankäytön suunnitteluun

Maailmalla edellisten lisäksi:

Health inequalities impact assessment (HIIA)

Community Impact Assessment (CIA)

Poverty and Social Impact Analysis

Sustainability Impact Assessment (SIA)

Integrated Impact Assessment

Cumulative Impact Assessment

Strategic Environmental Assessment (SEA)

Liite 2. Ennakkoarvioinnin soveltamisen hyötyjä

Ennakkoarvioinnin soveltamisen mahdollisia hyötyjä:

- lisää ja parantaa tietoa ihmisiin kohdistuvista vaikutuksista
- auttaa parhaan ratkaisun valinnassa
- auttaa vahvistamaan myönteisiä vaikutuksia sekä ehkäisemään ja lieventämään haitallisia vaikutuksia
- edistää ristiriitaisten näkökantojen ja tavoitteiden sovittelua
- lisää vuorovaikutusta
- toimii sitoutumisen ja sitouttamisen välineenä
- tukee eri ihmisryhmien voimaantumista
- parantaa heikkien (lapset, vammaiset, vanhuksset jne.) väestöryhmien asemaa

Liite 3. Suppean arvioinnin työlista

Suppea arviointi sopii nopeaa reagointia vaativiin tilanteisiin, jolloin arviointi täytyy tehdä esimerkiksi yhden työkokouksen aikana. Arvioinnin voi tehdä asiantuntija yksin (silti muita konsultoiden) tai esimerkiksi asian esittelijä ja sisältöasiantuntija yhdessä. Esittelijän on hyvä hallita IVA:n metodiikka ja sisältöasiantuntijan tehtävänä on tunnistaa ja arvioida vaikutukset.

1. Arvioinnin tarpeellisuus

Liittyykö päätökseen ristiriitoja?

Onko päätöksellä vaikutuksia ihmisiin?

Ovatko vaikutukset merkittäviä?

Tarvitaanko päätöksestä kokonaisvaltaista tarkastelua?

2. Tietojen hankinta ja täydentäminen

Tutustu dokumenttien avulla asian erityispiirteisiin.

Kerää tarvittaessa asian parissa työskenteleviltä tietoa ja kokemuksia.

3. Vaikutusten tunnistaminen

Kerää eri lähteistä tietoa todennäköisistä vaikutuksista.

4. Vaihtoehtojen kuvaaminen

Onko erilaiset näkemykset huomioitu vaihtoehtojen laatimisessa?

Kuvataanko kaikki vaihtoehdot tasa-arvoisesti?

5. Vaikutusten ja vaihtoehtojen arviointi

Käytä arvioinnin apuna taulukointia

Kuvaa erikseen laadulliset ja kustannusvaikutukset.

Miten vaikutukset vastaavat asetettuja tavoitteita?

6. Raportointi

Varmista, että päättäjät tietävät arvioinnin tuloksista.

7. Seuranta

Kuvaa miten vaikutusten toteutumista seurataan, miten usein ja kenen toimesta.